

MOZOG NAGY IMRE

Jár a baka, jár (14.)

Részlet a *Fújnak a fák, Ides* című önéletírásból

Társadalom

2014-ben, az első világháború kitörésének századik évfordulója táján folytatásban közöltünk több részletet egy nagyváradi postamester frontélményeket megörökítő, torzóban maradt emlékiratából. Újabb sorozatunkat a hadikórházak – háborús memoárokban ritkán megörökített – világából válogattuk, a halálos fejszét csodával határos módon túlélő fiatalember emlékeiből. Érmellék, azon belül Albis szülötte 1892. október 8-án látta meg a napvilágot, egy föld nélküli zsellércsalád sokadik gyermekeként. Félbemaradt önéletírása gyermek- és ifjúkorát, az első világháború előtti „boldog”(?) békeidőket, frontélményeit, kései tanulmányait és Trianon után váradi polgárként megélt éveit tartalmazza, 1924-ig bezárólag. A két világháború között nagyváradi, erdélyi lapokban olykor cikkeket, verseket közlő, vitathatatlan íráskészséggel, humorral, végzettségénél magasabb műveltséggel rendelkező tollforgató hagyatéka hiteles dokumentum és lebilincselő olvasmány.

Sz. A.

Miután a Szent János utcai Alföldinével megegyeztem az ágybérletet illetően, visszautaztam Budapestre, hogy végleges Váradra költözésemmel, az áthelyezésemmel és a budapesti 2-es számú postahivatalbeli munkaköröm átadásával kapcsolatos ügyeimet intézzem. Nem ment gyorsan, eltartott október végéig, mert időközben az országban olyan forradalmi helyzet alakult ki, hogy a szokott rend mind a hivatalok működésében, mind a közlekedésben fokozatosan fölborult.

Apránként kezdtem már addig összegyűjtött könyveimet is Váradra küldözgetni vagy hordani. Az ide-oda utazgatás anyagilag nem okozott gondot, mert a hadigondozó iroda adott egy utazási igazolványt, aztán meg akkoriban a vasutasok a frontokról hazaözönlő katonáktól, a rokkantaktól, a sebesültektől sohase kértek jegyet. Lehet, hogy utasításuk

volt rá, lehet, csak humánumból tettek. Úgy gondolhatták, úgyse az a pár ezer potyautas, hanem a veszített háború teszi tönkre az országot. Igaz, az ingyenutas katonákat külön kocsikba terelték. A katonakupék utasai tisztábban látták a háború kimenetelét és következményeit, mint sok magas hivatalú betöltő személy vagy a kormány tagjai, akár az országgyűlési képviselők.

Egyik alkalommal, amikor újabb könyvszállítmánnyal és másféle holmikkal érkeztem leendő váradi kvártélyomra, és utazókosaromból rakosgattam ki dolgaimat a ládámba, amelyik a folyosó végén elrekesztett picinyke kamraféléből állt, beköszönt az öregasszonyhoz két úr. Alföldiné épp a konyhában rendezkedett. Egyszer csak megnyúlt képpel, felfogott, telirakott köténnyel belépett utánam az elrekesztett folyosói szegletbe, és kötényéből belezuttanytott néhány köteg papirost a könyvesládámba. Mondom neki, mi ez és kié? Miért önti az én holmiim közé?

Fölemelem az egyik csomagot, megnézem, hát a szívverésem is elállt! Kötegszámra, hamisított élelmiszer-utalványok! Mint kiderült, a néni fia

nyomdász volt, s ezek előállításával is foglalkozott, a két „úr” pedig detektív. Kiabáltam, hogy azonnal vigye innen, amiket a ládámba dobált, mire ő kiveresedve összeszedgette a kötegeket, és nem tudom, hová, elrejtette. Valamit azonban susmusolt a két úrral, ők pedig zsebre vágta egy-egy köteget, és úgy fordulgatva, hogy ne igen lássam az ábrázukat, kísértáltak az utcára. Én meg utaztam este vissza, Pestre.

Harmadnap levelet kaptam a nénitől. Azt írta, hogy a holmimat vigyem azonnal akárhová, mert ha nem, ő kiteszi az utcára, hadd hordja szét a nép. Visszaválasztam neki, hogy én a kvártélyomat november végéig kifizettem, arról itt az elismervénye, tehát hozzá ne nyúljon semmihez, ami az enyém, különben följelentem a váradi főkapitánynál, azzal a két úrral együtt, mivel láttam, amit láttam. Jobb, ha békén hagy! Ha kívánja, november végétől elhurcolkodom. Erre a fiától jött egy igen udvarias hangú válasz, hogy legyen nyugodt, a holmimmal nem történik semmi, ő maga vigyáz mindenre, amit odavittem, de mivel nőszülni kíván, ha végleg Váradra jövök, gondoskodjam más szállásról, mert nekik a Szent János utcában minden férőhelyre szükségük lesz. (...)

Október 29-én kaptam kézhez a Budapest 2-es számú postahivatal főnökségétől az áthelyezésemre, illetve ottani fölmentésemre vonatkozó végzést azzal, hogy 30-án adjam át szolgálatomat egy megnevezett tisztviselőnek, és haladéknélkül jelentkezzem Nagyváradon a postaigazgatóság személyzeti főnökénél, hogy átvegyem ottani szolgálatomat. A Váci úti szálláson rendeztettem holmiimat, csomagoltam, utamra készülődtem, amelyiket követően már – előreláthatólag hosszabb ideig (a valóságban 1956 áprilisáig!) – nem térek vissza Budapestre, amikor hozzám lépett egy szobatársam, akivel különösebben szoros kapcsolatom nem alakult ki másfél évi szobaparancsnokságom alatt. Négy-öt ágygal odébb feküdt, mint én, rendes ember volt, ismertük egymást, de különösebben nem barátoktunk, mint annyi másvalóval sem. Lótott-futott mindenki a maga tanulnivalói és pénzeskereseti lehetőségei után. Ezt a férfit Szabó Gergelynek hívták, törzsőrmesteri rangban, foglalkozására nézve műszerész volt. Eléggé keveset tartózkodott a Váci utcai kollégiumban, néha még aludni se igen tért haza.

Szóval, miközben lázasan csomagolok, hallgatom örökké heccelődésre kész bajtársaim megjegyzéseit, hogy bizonyára a készülő forradalom elől lépek meg Budapestről, odajön hozzám ez a Szabó törzsőrmester, kezében egy levéllel.

– Igaz, hogy magát a posta Váradra helyezte? – kérdezi kissé bátortalanul.

– Igaz, én kértem. Ott közelebb leszek mind a magam, mind a leendő feleségem szülőfalujához, családom tagjaihoz.

– Nőszülés előtt áll? Gratulálok!

– Köszönöm.

– Volna egy szerény kérésem, ha megtenné, amit kérek!

– Tessék, ha tőlem telik, nagyon szívesen!

– Én már két éves házas vagyok, a feleségem most a nagyváradi főpostán dolgozik. Egy hegyi üdülőhelyen ismerkedtünk össze, engem ott kezeltek a sebemmel, őt pedig a tüdőbajával. Valami szerény multság volt, ott ismertem meg. Mint kiderült, ő is abba az erdélyi városba utazott hazafelé, ahol az én szüleim laknak. Előzőleg valamilyen postástanfolyamot végzett, összeházasodásunk után pedig Váradra helyezték, én meg ide kerültem, Pestre, utókezelésre, és tanulni, amit lehet. Nagyon bájos nő, majd meglátja a bajtárs, ha lesz szíves átadni neki ezt a levelet. Igen fontos ez a levél, mert az utóbbi időben kissé összevitáztunk. Ő szerette volna, ha mielőbb én is hazatérek Váradra. Én viszont szeretném elvégezni előbb itt a műszaki főiskolát. Most aztán dacból nem válaszol postán küldött leveleimre. Nem tudom, azért-e, mert

haragszik, vagy azért, mert ezekben a zavaros időkben nem kapja meg a leveleimet. Ha maga ezt átadja, biztos leszek benne, hogy megkapja. És nagyon várom a választ...

A levelet szó nélkül átvettem, rápillantva a borítékra, láttam, csak annyi szerepelt rajta: „Szabóné, Lia részére. Nagyváradi Főposta. Küldi: Szabó Gy. törzsőrm. Budapest.”

– Nagyon szívesen kézbe adom a levelét, bajtárs!

Kezet szorítottunk, ő a fekhelyéhez ment, lefeküdt, és háttal fordulva a világnak, mindjárt elaludt. Szimpatikus, jóvágású férfinak tűnt Szabó, bár az elszenvedett tüdőlövés nyomot hagyott rajta. Sápadt, soványkás és állandóan borongós hangulatú volt. Köhögött is, járt valami kezelésre.

Reggel kissé késve ébredtem. A 4-es szoba lakói már az utcáról tértek vissza, felfűtött hangulatban tárgyalva az általam figyelemre se méltatott, újabb eseményeket. Egy Schwartz nevű zsidó bajtársunk odajön hozzám, és kezdi egy késsel lefejtetni a rangjelző csillagjaimat. Kérdezem tőle: mi van?

– Egy nagy felfordulás a város, tizedes úr! Jobb, ha megszabadul minden sarzsit jelző csillagjától. Kergetik odakint az elkeseredett katonák a tiszteket meg a tiszteseket. Kitört az éjjel a forradalom!

Én nem kívánom a történelemből és az időközben írt és kiadott történelmi tanulmányokból idefontoskodni az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásának, a magyarországi Károlyi-féle polgári forradalom kitörésének közismert eseményeit. Arra törekszem inkább, hogy azt meséljem csak el, ami velem vagy szűkebben vett környezetemben, Váradon és szüleim lakhelyén történt ezekben az időkben. A tapasztalati igazságokat próbálom rögzíteni az elkövetkező eseményekből, de ezek is relatív igazságok, ki-ki a maga szemszögéből ítél. Mert, mint Mikszáth Kálmán írja egy helyütt: a hangya ragadozó állatnak tekinti a fülemülét, és jámbor léhűtőnek a tigris...

A forradalom kitörését megelőző hetekben, októberben, a bolgár különbéke-kérelem napjaiban még mindig halálra ítélték ún. „fegyelemsértő” katonákat, akik a kórházból a

frontra vezényeltetve, három napra hazaugrottak, onnan meg tisztességesen visszaindultak a csapattestükhöz. Ott aztán, megtudva, hogy beiktattak egy háromnapos „hazalátogatást”, fegyelemsértés címén kivégezték őket! A sötét viharfelhők már ott gomolyogtak a tisztek, a parancsnokok feje fölött, de nem vettek róla tudomást. Ekkor járta a bakavicc, hogy a vezénylő százados buzdító beszédet intéz a frontról hazaözönlő katonákhoz, hogy „hazánk felett fekete felhők tornyosulnak, de nekünk talpon kell állnunk”, és a többi, és a többi, a szokásos lelkesítő szösz. Beszéde végén elkiáltja magát: „Értettük?” Mire egy féleszű baka közbekottyant: „Én nem!” A százados méregbe gurul, és azt mondja: „Te nem érted, marha katona? Őrmester! Magyarázza meg neki!” Mire az őrmester előrelép, és azt mondja dölyfösen: „Mit nem értünk, mit nem értünk? Azt mondja a vitézlő százados úr, hogy jönnek a sötét fellegek, eső lesz! Bár én nem látom, de mivel ez parancs, a parancsot pedig megbaszni nem lehet, délután köpenyegben lesz a kirukkolás!”

Október első napjaiban a Monarchia, Németország és Törökország fegyverszüneti feltételeket kért Wilson amerikai elnöktől. Elfogadta a 14 pontot és a diktált feltételeket. Ezt megelőzően a bécsi parlamentben a bukovinai románok képviselője, bizonyos Isopescu-Grecu, Bukovina román autonómiáját követelte, egyelőre a Monarchia keretei között, nyilván a Romániával való későbbi egyesülés reményében. A Balkánon Bulgária

összeroppant, szintén békét kért az antanttól. „Súlyos a helyzet!” – írják ettől kezdve a lapok, de ez finom kifejezés. Hiába megy a német katonai segítség, a bolgárok mégis leteszik a fegyvert, holott csapataik mindenütt, Görögországban, Szerbiában, Romániában, kívül állnak a határaikon! Miért teszik, mégis? Ki tudja?

Az országszerte erősödő, tudatosan szított antiszemitizmus elleni védekezésül, önvédelmi célból, Cionista Liga alakult Nagyváradon, ahol akkor még nagyszámú zsidó lakosság élt.

És országosan rohamosan terjedt a spanyolnátha. Október elején már minden iskolát bezártak, ismét kórházzá alakultak át a tanintézetek, amelyeket nyáron már visszaadogattak a tanügynek. Most azonban járványkórházzá váltak, nem hadikórházzá. Az elhalálozási arány – egyelőre – 10-15 százalékos volt, de növekvő. Októberben falvanként tíz halott! Közben buzgón írogatják össze a magányosok cipő-, gyertya- stb. készletét, már semmi sincs, de abból is kell a „védelmi harc céljaira”. Teljes csőd, demoralizáció, járvány, nyomor.

Hazatérésre készülődéseim idején, október 28-án zajlott le az ún. „láncídi csata”, a Gizella, ma: Vörösmarty térről a Várba induló, tüntetni készülő tömegnek a hídon útját állta a lovasrendőrség, és belelőtt a sokaságba. A következmény ismert...

Október 30-án a Timót utcába is el kellett még mennem, hogy ott kijelentkezsem a hadigondozó állományából. Elköszöntem visszamaradó szobatársaimtól, könnyeztek a fiúk, még Schwartz Izsó is, pedig csillagjaim eltávolítását egy durva megjegyzéssel honoráltam. A zűrzavarossá vált utcai állapotokban cammogó villamosokkal próbáltam eljutni a Timót utcáig, ahol az irodán már nem volt senki. A kaszárnya udvarán a ruha- és felszerelés-raktárat feltörte és kifosztotta a „forradalmi felkelők” serege, a környékbeli népség és katonaság, akiket én akkor egyszerűen cső-

cseléknek tartottam, mert szerintem a forradalomhoz is szigorú fegyelem kell. Széthordták a sok drága bőrt, katonai ruhát, cipőt és a fegyvereket is. Volt ott egy Tóth nevű egyetemi magántanár, akinek biztatására néhányan fegyvert vetünk magunkhoz, és próbáltuk megfékezni a fosztogatókat. Nem mindegy, hogy valóban a forradalom mellé állt katonai és polgári alakulatok, vagy a börtönből szabadult bűnözők kezébe kerül-e sok gazdátlan fegyver. Próbáltuk a hangadókat meggyőzni észérvekkel, de hát ki nek nincs esze, az mire hallgasson? Végül is „tisztázta a helyzetet”, hogy valaki elkiáltotta, és a tömeg szájról szájra adta: „Gyerünk a Parlament elé, mert ott Károlyi Mihály beszél, hallgassuk meg, mint mond!” Félbemaradt a fosztogatás – egyelőre –, elvonult a tömeg a Parlament épületéhez.

Előkerült végre egy írnok is az irodába, elérttem az irataimat, kértem, hogy sürgősen intézze el, mehessek mielőbb Váradra, el ebből a zűrzavarból: Ő aztán írt egy utazási jogosítványt, azt mondta, előjegyezte az ügyemet, mehetek, ha tudok. „Mert nem lesz egyszerű!”

(Folytatjuk)

A szöveget gondozta és szerkesztette
SZILÁGYI ALADÁR